

CHARLES RIDOUX

Université de Valenciennes, Prancūzija

APSILANKYMAI PAS PASAULIO KARALIŲ: JOINVILLE'IS, THOMAS DE CANTIMPRÉ, OSSENDOWSKIS, HILTONAS, ROERICHAS IR ČIURLIONIS

Visiting the King of the World: Joinville, Thomas de Cantimpré,
Ossendowski, Hilton, Roerich and Čiurlionis

SUMMARY

The article considers the fantastic idea of some mythological king of the world and its presentation in medieval and modern literature and modern visual art. The medieval literature is represented by the treatises of Thomas de Cantimpré and Joinville; the books by Ferdinand Ossendowski, Roerich, and James Hilton represent modernity. The movie by Frank Capra and Mikalojus Konstantinas Čiurlionis's painting *Rex* represent the examples of modern visualization of the idea.

Tokiū būdu Tomo Kantempriečio pasakota totorių kunigaikščio istorijos versija atsiduria grynai religiniame kontekste, be imperatoriško užmojo, kuri įgauna Pasaulio karaliaus tema – tik tai numanoma Joinville'io tekste, bet daug aiškesnė ir labiau išplėtotą šių laikiniuose šios temos variantuose.

Praejus daugybei šimtmečių po Joinville'io ir Tomo Kantempriečio epo-

chos, viešnagės pas Pasaulio karalių tema išskyla viename 1924 m. pasakoje, kurio autorius, Ferdinand'as Ossendowskis, pasakoja savo negandas, partirtas Sibire, gelbstintis nuo Rusijos bolševikų revoliucijos ir po jos 1920 m. šalį nusiaubusio pilietinio karo. Dvi pirmosios dalys, pavadintos *Grumtynės su mirtimi* ir *Karštosios Azijos širdyje*, aprašo aplinką, panašią į tą, apie kurią kalbama

RAKTAŽODŽIAI: Pasaulio karalius, Joinville'is, Thomas de Cantimpré, Ossendowskis, Hiltonas, Roerichas, Čiurlionis.
KEY WORDS: king of the World, Joinville, Thomas de Cantimpré, Ossendowski, Hilton, Roerich, Čiurlionis.

Théodore'o Krögerio *Užmirštame kaime*, kuriam Jean'as Raspail'as parašė pratarbę: joje taip pat užsimenama apie pilietinio karo sukeltą chaosą, kurio išvengia tik atkampus Sabitojės kaimas, įsikūręs už Šiaurės rato. Knygos, kurią Ossendowskis pavadino *Gyvuoliai, žmonės ir Dievai*, skaitytojų dėmesį vis dėlto labiausiai patraukė trečioji dalis – *Paslapčių paslaptis: Pasaulio karalius*.

Pradžioje autorius kalba apie egzistuojančią požeminę karalystę ir išdėsto legendas, kurias jam perdavė centrinėje Azijoje sutikti išmintingi senoliai:

„Amylio upės pakrantėse gyvenantys senoliai man papasakojo seną legendą, anot kurios, viena mongolų gentis, bandydama išvengti Čingischano reikalavimų, pasislėpė požemio krašte. Vėliau vienas nuo Nogal Kulio ežero kilęs sojotas, prakleidęs dūmų uždangą, man parodė angą, per kurią patenkama į Agartos karalystę. Kadaisė vienas medžioklis per šią angą pateko į tą karalystę, o grįžęs ėmė pasakoti tai, ką buvo matęs. Lamos jam nupjovė liežuvį, kad sutrukdytų kalbėti apie paslapčių paslaptį. Senatvėje jis sugrįžo prie angos į olą ir pradingo požeminėje karalystėje, kurios prisiminimas gražino ir džiugino to nomado širdį.“²²

Ossendowskis išlaiko tam tikrą laipsniškumą, požeminės karalystės egzistavimą perkeldamas iš senolių papasakotų legendų lygmens į tikrovės lygmenį, kurį patvirtina Narabanchi vienuolyno abato (houkouktou) autoritetas, ir užbaigia susitikimo su Pasaulio karaliumi paliudijimu:

„Daugiau informacijos išgirdau iš Narabanchi-Kure vienuolyno houkouktou Želypo Džamarapo lūpų. Jis man papa-

sakojo istoriją apie iš požeminės karalystės išeisiantį galingąjį Pasaulio karalių, apie jo pasirodymą, stebuklus ir pranašystes, tik tada aš pradėjau suprasti, kad šitoje legendoje, hipnozėje, kolektyvinėje vizijoje, kaip ją interpretuotumei, esama ne tik paslapties, bet ir tikros aukščiausios jėgos, galinčios nulemti politinį Azijos gyvenimą. Tada aš ir pradėjau savo paieškas.“²³

Akivaizdus terminų laipsniškumas: pirmasis nepalankus išpūdis, anot kurio, tai būtų „legenda, hipnozė ar kolektyvinė vizija“, netrukus priešpriešinamas tvirtinimui, kad susiduriama su „paslaptimi“, o paskui – su „tikra aukščiausia jėga“. Toliau seka, atrodo, dar svaresni liudijimai: kunigaikščio Šultun-Beli favorito, lamos Gelongo, bei paties kunigaikščio, kurie Ossendowskiui apsakė Agartos karalystę. Daugiau kaip prieš 6000 metų šią karalystę, regis, įsteigė vienas šventas žmogus kartu su savo gentimi; vadinas, tai nėra dangiška karalystė, bet jeigu tą ištrauką interpretuosime, remdamiesi René Guénon'o mokymu, tai joje galime matyti valingą dvasinio centro išlaptinimą, panašiai kaip, pavyzdžiui, dingsta Gralis, kurį ranka perkelia į dangų po to, kai jį suradęs herojus, Galaadas, išvydo jo paslaptis. Ossendowskio nurodytas pradinimo požeminėje karalystėje laikas – prieš 6000 metų – atitinka tą laikotarpį, kurį tradicinis ciklų mokslas fiksuoja kaip paskutinės didžiosios ciklinės fazės pradžią, kitaip tariant – geležies arba tamsųjį amžių. Lama Gelongas sako, kad tą karalystę aplankė daug žymių žmonių, ir patikslina požeminės tautos gyvenimo sąlygas:

„Visi tos religijos išpažinėjai apsaugoti nuo blogio, o nusikaltimų visai nėra toje karalystėje. Ten ramiai plėtojamas mokslas, niekam negresia sunaikinimas. Požemio tauta pasiekė patį aukščiausią žinojimą. Dabar tai yra didelė karalystė, turinti milijonus gyventojų, kuriuos valdo Pasaulio karalius. Jis pažįsta visas gamtos jėgas, skaito visų žmonių sielose ir didžiojoje lemties knygoje. Jis valdo nematomas aštuonis šimtus milijonų žmonių, kurie yra pasirengę vykdyti įsakymus.“²⁴

Atrodo, kad esama tam tikro nesutapimo vaizduojant tautą, kuri įgijo žmogišką žinojimą dėl palankių sąlygų – tvarkos ir taikos, bei vaizduojant Pasaulio karaliaus išmintį, nes jis pranoksta paprastus žmones, nes išmano ir gamtos, ir humanitarinius mokslus, ir valdo žmonijos likimą. Bet galbūt šis aukščiausias žinojimas galėtų būti didžiausias sintezė, kylanti iš požemio tautos įgytų žinių, o Pasaulio karalius, savo ruožtu, aukščiausiu lygiu galėtų įkūnyti žmonijos galimybes, paprastai liekančias neišnaudotomis.

Vizija išauga ir apima visą planetą, paslaptį atskleidusiam kunigaikščiui Šultun-Beliui paminėjus į Amerikos žemyną nusidriekiančias požeminės karalystės atšakas:

„Kunigaikštis Šultun-Belis pridūrė: Ši karalystė – tai Agarta. Ji tęsiasi viso pasaulio visais požeminiais keliais. Aš girdėjau mokyto kinų lamą sakantį Bogdochanui, kad visos požeminės Amerikos olos apgyventos senovinės tautos, kuri pradingo po žeme. Jų pėdsakai dar aptinkami žemės paviršiuje. Šias tautas ir požeminės valstybes valdo vadai, kurie pripažįsta Pasaulio karaliaus viršenybę. Tame nėra nieko nepaprasto. Jūs žinote, kad kadai-

se abiejuose didžiausiuose Rytų ir Vakarų vandenynuose buvo du kontinentai. Juos abu apsemė vandenys, o jų gyventojai perejo į požeminę karalystę.“²⁵

Dingę žemynai, kuriuos pamini kunigaikštis, yra Atlantida ir Mu Ramiajame vandenyne. Sykiu atkreipiame dėmesį į sakinį, kuris atmeta bet kokią stebuklo galimybę, tokiu būdu nukreipdamas protus ieškoti grynai natūralių, nors ir stebinančių priežasčių. O kunigaikštis savo gandus paremia vieno seno Nepalo budisto, brahmano liudijimu apie kelionę, kaip jis, tris dienas plaukiojęs po jūrą žvejo laiveliu, – čia prisiminkime ir Chrétien'o de Troyes Karalių – žveją, kuris Persevaliui nurodė kelią į Gralio pilį, ir mistiškus plaukiojimus, sudarančius paskutinę *Šventojo Gralio ieškojimo* dalį, – galiausiai pasiekia salą, apgyvendintą vienos rasės, kilusios iš požeminės karalystės. Bet šiuo atveju teksto detalės skaitytoją panardina į stebuklingą atmosferą:

„Trečiąją dieną jie priplaukė salą, kur gyveno rasė žmonių, turinčių du liežuvius, galinčius kalbėti atskirai skirtingomis kalbomis. Jie jam parodė nepaprastus gyvūnus, vėžlius su šešiolika letenų ir viena akimi, didžiules gyvates, kurių mėsa buvo gardi, paukščius, kurie savo dantimis iš jūros traukdavo žuvis savo šeimininkams. Šie žmonės jam pasakė, kad jie atėjo iš požeminės karalystės, bei papasakojo apie kai kurias sritis.“²⁶

Galiausiai Ossendowskis pateikia kito lamos liudijimą: jie kartu keliavo iš Urgos į Pekiną. Pastarasis liudijimas skiriasi nuo ankstesnių, nes remiasi nebe tiek natūraliu požeminės karalystės aiškinimu, kurie metafizine patirtimi, pa-

moka, nes Pasaulio karaliaus sostą supančios galybės labiau primena Dioniso Areopagito aprašytą angelų hierarchiją:

„Pasaulio karaliaus sostą supa du milijonai įsikūnijusių dievų. Tai šventieji panditai. Pačius rūmus supa rūmai gorų [Goros], kurie valdo visas matomas ir nematomas žemes, pragaro ir dangaus jėgas, ir kurie gali viską padaryti žmonių gyvenimui ir mirčiai.“²⁷

Ši paveikslą užbaigia triada, sudaryta iš Pasaulio karaliaus, galinčio kalbėtis su Dievu, bei iš dviejų kartu esančių padėjėjų, iš kurių vienas pažįsta ateitį, o kitas valdo įvykių priežastis, matyt, tai yra būdas iškelti dvejoją Pasaulio karaliaus gebėjimą – valdyti ir veiksmą, ir kontempliaciją.

Galų gale – paskutinis liudijimas, vienuolyno bibliotekininko, seno lamos, kuris pagilina žinias apie Pasaulio karalių, jo ryšius su Dievu ir jo – tarpininko tarp dangaus valios ir šio pasaulio galybių – funkciją.

„Tuo momentu Pasaulio karalius palaiko ryšį su mintimis visų tų, kurie valdo žmonijos likimą: karaliais, carais, chanaais, vyriausiais kunigais, mokslininkais, galingais žmonėmis. Jis žino jų ketinimus ir jų mintis. Jei tai patinka Dievui, Pasaulio karalius suteikia savo nematomą pagalbą; jeigu tai nepatinka Dievui, karalius nulemia jų žlugimą.“²⁸

Atskleistų paslapčių viršūnė yra Pasaulio karaliaus pranašystė, apreikšta 1890 m. Narabanši vienuolyno lamoms, kurią abatas 1921 m. perdavė Ossendowskiui. Ši pranašystė, kurioje kalbama apie visokių negandų apimtą žmonių, persekiojamą tokių nelaimių, kaip karai, revoliucijos, badas, didėjantys nu-

sikaltimai ir korupcija, primena šv. Jono Apokalipsėje nupieštą Laikų pabaigos nelaimių paveikslą. Pasaulio karalius skelbia savo paties ir požemio tautos pasirodymą, kad būtų sukurta nauja darnos ir taikos epocha.

Savo veikalo pabaigoje Ossendowskis konstatuoja Azijos, „to šimtų milijonų žmoniškų būtybių okeano“ atbūdimą bei nerimastingai svarsto Rytų ir Vakarų ryšius:

„Vėliau, per Rytų Mongoliją keliaudamas į Pekiną, aš dažnai maščiau: kas nutiks, kas nutiks, jei ištisos tautos, skirtingų spalvų, religijų genčių, pajudės link Vakarų?“²⁹

Trečiojo dešimtmečio pradžioje šis Ossendowskio iškeltas klausimas sutapo su Vakaruose plačiai paplitusia nuojauta, ir apie tai liudija Ossendowskio viešnagės Paryžiuje proga surengtas apvalusis stalas; ši apvalųjį stalą surengė laikraštis *Les nouvelles littéraires*, kuris jį aprašė 1924 m. liepos 26 d. numeryje. Apvaliajam stalui vadovavo Frédéricas Lefèvre'as, Ferdinandą Ossendowskį kalbino Azijos specialistas René Grousset, filosofas tomistas Jacques'as Maritain'as ir René Guénon'as, kuris jau buvo išleidęs *Hindų doktrinų įvadą*, ir ką tik buvo pasirodęs jo veikalas, pavadinimu *Rytai ir Vakarai*. Atvirą stalą pradėjo Maritain'o klausimas, reiškias nerimą dėl galimos sąjungos tarp Azijos pasaulio ir sovietų. Tada Ossendowskis priminė, kad paskutinis Čingischano palikuonis, kuris buvo Kinijos imperatorius, savo suvereno teises perdavė imperatorienei Jekaterinai II bei padovanojo juodąjį agatą, laikomą šventuoju pranašystės akmeniu:

„Tol, kol jis [akmuo] buvo Urgoje, niekada nei nelaimė, nei liga nepalietė mongolų ar jų gyvulių. Kai jo nebeliko Azijoje, mongolų tauta pradėjo lėtai išmirti.“³⁰

Per Rusijos pilietinį karą Kolčako armijos generolas Semionovas tapo Toliimų Rytų vicekaraliumi ir, baronui Ungernui užtarus, iš Urgoje gyvenančio budos gavo didžiojo Mongolijos chano titulą. Ossendowskis patikslino, kad nuo to laiko sovietai reikalauja carų teisių visoje Azijoje. Debatą pratęsė Frédéricas Lefèvre'as, kuris norėjo daugiau išgirsti apie gyvą budą, sutiktą jų svečio. Ossendowskis atsakė, kad iš tiesų egzistuoja trys gyvi budos, kurių kiekvienas pasižymi skirtingomis savybėmis:

„Dalai-Lama, kuris reziduoja Lhasoje, Tibete, yra tarsi Budos šventumo įkūnytomas ar net realizacija. Tasschi-Lumpo, už 200 kilometrų nuo Lhasos, gyvenantis lama, išreiškia Budos išmintį ir žinojimą. Trečiasis buda, manasis, kurį mačiau jo Urgos rūmuose Mongolijoje, atstovauja karinei ir medžiaginei Budos galiai.“³¹

Atsakydamas į Jacques'o Maritain'o klausimą apie Pasaulio karaliaus paslaptį, Ossendowskis šiek tiek nuvylė: šią legendą jis traktuoja tik kaip politinę, kaip būdą Vakarų atžvilgiu silpnesnėje pozicijoje atsidūrusiems azijiečiams savo imperialistinius ketinimus tarsi nukreipti į požemio žmones, belaukiant, kol iš jų kils naujasis Čingischanas. Tuomet kalbėjęs René Guénon'as pabrėžė Pasaulio karaliaus funkcijos dvasinį lygmenį:

„Pasaulio karaliaus idėja Azijoje labai sena, ji visada atliko svarbų vaidmenį hindų ir šivajitų tradicijoje, kuri sudaro Tibeto budizmo pagrindą.“³²

Būtent per šį apvalų stalą René Guénon'as pirmą kartą tiesiogiai paminėjo *Pasaulio karalių*. Vėlesniame straipsnyje, pasirodžiusiame 1925 m. *Cahiers du mois* vasario–kovo numeryje, René Guénon'as pažymi, kad Ferdinando Ossendowskio veikale randami pasakojimai yra beveik identiški tiems, kurie buvo išspausdinti 1910 m. pomirtiniame Saint-Yves d'Alveydre'os knygoje *Indijos Misiija*; ten yra aprašytas paslaptingas iniciacinis centras, pavadinimu Agartha. René Guénon'as išteisina Ossendowskį nuo įtarimų plagijavimu, nes pastarasis nieko nežinojo apie Saint-Yves'ą; sutapimai kyla iš tos pačios azijinės tradicijos; menki skirtumai atsirado todėl, kad vienas naudoja Indijos šaltiniais, kitas – Mongolijos. Tokiu būdu René Guénon'as pastebi, kad *Pasaulio karaliaus* titulas visai neminimas Saint-Yves'o, o Ossendowskis vartoja Agarthi formą vietoje Agarthos, kaip rašo Saint-Yves'as. Agarthos terminas atrodo esąs sudurtinis sanskrito žodis su neigiamu priešdėliu *a*, reiškiančiu „nesugaunamą“ arba „nepasiekiamą“. Bet René Guénon'as ypač pabrėžia silpnas interpretacijas, nes abu autoriai gautuose mokymuose nepajėgia atskirti to, kas turi būti suvokiama tiesiogine prasme, nuo to, kas simboliškai. Guénon'as daromoje išvadoje iškelia tą faktą, kad *Pasaulio karaliaus* titulas pirmiausia išreiškia dvasinį principą:

„Šis vardas [Pasaulio karalius] iš tiesų išreiškia principą, o ne istorinio asmens vardą; bet šis principas gali pasireikšti kaip žemiškame pasaulyje įsteigtas dvasinis centras, kaip organizacija, įpareigota išsaugoti visą nepalietą šventąją tradiciją, o tokios organizacijos vadovas, tam tikra

prasmė reprezentuojantis patį *Manu*, gali teisėtai turėti jo titulą ir atributus.“³³

René Guénon'o mokyme *Manu* reiškia pirmutinį žmonijos ciklo įstatymų leidėją – nuo aukso amžiaus pradžios iki geležies amžiaus pabaigos.

Pabaigoje mes tikrai paminėsime du kūrinius, pažymėtus Pasaulio karaliaus tema ir kalbančius apie slaptą centrą, kurį Nikolajus Roerichas vadina Šambala, o britų rašytojo James'o Hiltono romane – Šangri-La; tai romanas *Dingę horizontai*, išleistas 1933 m., sulaukęs tokios sėkmės, kad pagal jį 1937 m. Frankas Capra sukūrė puikų filmą. Šangri-La vardas reiškia Tibeto lamų vienuolyną, atkirstą nuo pasaulio ir nuo laiko, kuris užtikrina stebuklingai ilgą savo gyventojų amžių; vis dėlto čia nekalbama apie požeminę karalystę, nei apie valdovą, kuris iš to miesto tvarkytų imperijų likimus. Tačiau, anot Laurico Guillaud, autorių įkvėpė budistinis Šambalos mitas, slaptasis rojus ir išminties šaltinis, bei Nikolajaus Roericho kūryba.

Mes čia tik apžvelgsime turtingą ir užburiančią Nikolajaus Roericho kūrybą. Jis gimė 1874 m. Sankt-Peterburge, mirė 1947 m. Kulu kaimelyje Himalajų papėdėje. Kaip menininkas subrendo Sankt-Peterburge, kompozitorių ir menininkų aplinkoje, kurie telkėsi apie žurnalą *Meno pasaulis*, kur lankėsi Diagilevas, Alexandre'as Benois, Michailas Bachtinas, Borisas Pasternakas, ir kur taip pat lankėsi didis lietuvių dailininkas ir kompozitorius Čiurlionis. Tam tikra estetinė giminystė, net darbai Čiurlionį susieja su Roerichu ir Aleksandru Skriabinu, nes šie menininkai, reiškėsi ir dailės, ir mu-

zikos srityse, siekė „menų sintezės“, kurią Čiurlionis įkūnijo tapyba *Sonato*, o Nikolajus Roerichas – dėstydamas *Master Institut of United Arts*, jo paties įkurtame Niujorke 1921 m. Tuo pat metu Ferdinandas Ossendowskis aprašo savo kelionę į Mongoliją, o Nikolajus Roerichas išvyksta į Himalajus lydintas savo žmonos Jelenos, savo įkvėpėjos, kuri į rusų kalbą išvertė Jelenos Blavatskajos *Slaptąją mokymą* bei pati parašė knygą *Budizmo pagrindai*. Knygoje *Azijos širdyje* Nikolajus Roerichas aprašė savo ekspediciją į centrinę Aziją, kinų Turkestaną, Altajų, Mongoliją ir Tibetą; toje kelionėje jis nupatė apie 500 paveikslų, kuriuose iškyla įvairios Pasaulio karaliaus temos interpretacijos: viešpats Maitreya – budistų Mesijas, Kalki-Avataras – Višnaus Purnas, Mongolijos Rigden Djiepo arba Altajaus Burkchanas Baltasis. Visos šios figūros siejamos su Šambalos šeiminingu, kuris atlieka Pasaulio karaliaus funkciją. 1928 m. parašytoje *Spindinčioje Šambaloje* Nikolajus Roerichas kalba apie abiejų dvasinių centrų – nepasiekiamos dangiškosios Šambalos ir žemiškosios Šambalos, kurią, įsikūrusią Himalajaus kalnų slėniuose, leista išvysti kai kuriems išrinktiesiems – tarpusavio sąveiką.

Lapis Exilis: rašinyje apie Spindinčiąją Šambalą Roerichas užsimena apie paslaptinę akmenį, kuris Vakarų tradicijoje, Wolframo von Eschenbacho *Parcifalyje*, siejamas su Graliu: nepaisant laiko, nepaisant erdvės vyksta ta pati paieška, kuri atveda paprastuosius ir tyruosius link žydrų viršūnių.

Mes negalime nutylėti lietuvių dailininko Čiurlionio nuostabaus paveikslo, nutapyto 1909 m., pavadinto *Rex*. Savo

matmenimis tai yra didžiausias Čiurlionio paveikslas. Anot Marko Etkindo, jis atveria tą pasaulį, kurį vaizduoja senieji mitai, kur vienoje erdvėje, kaip ir senosiose kosmogonijos knygose, sutelktos žemės ir dangaus sferos, diena, naktis ir amžinasis kosmoso šešėlis.³⁴ Centre stovi Karalius, kuris valdo pasaulį, bet fone jis atsiskiria nuo savo dvigubo še-

šelio. Šitaip pavaizduoti šviesa ir šešėlis, gėris ir blogis... Tamsusis karalius spaudžia centrinę sferą, vandenų veidrodžio perskirtą pusiau, o jos centre matyti tam tikras juodo marmuro altorius, iš kurio trykšta didelė liepsna. Tokiu būdu yra sujungiami akivaizdžiai priešingi principai, visi kartu sudarantys aukščiausią harmoniją.

Literatūra ir nuorodos

- ²² Ferdinand Ossendowski. *Bêtes, hommes et dieux. L'énigme du Roi du Monde*, Plon, 1924 (J'ai Lu), p. 287.
²³ Ten pat, p. 287.
²⁴ Ten pat, p. 288.
²⁵ Ten pat.
²⁶ Ten pat, p. 289.
²⁷ Ten pat.
²⁸ Ten pat, p. 294.
²⁹ Ten pat, p. 300.

- ³⁰ Bruno Hapel. *René Guénon et le Roi du Monde*. Ed. Guy Trédaniel. 2001, p. 32.

- ³¹ Ten pat, p. 35.

- ³² Ten pat, p. 36.

- ³³ Ten pat, p. 52.

- ³⁴ Mark Etkind. *Mir kak bolšaja simfonija*. – Leningrad: Iskustvo, 1970.

Iš prancūzų kalbos vertė
Genovaitė Dručkutė